

VILLA SOFIA

Filosoferen in Toscane

Paul van Tongeren - Nietzsche in Turijn

In de laatste maanden voordat Nietzsche in Turijn zijn verstand en zijn taal verloor (en snel daarna ook zijn muziek), schreef en redigeerde hij nog drie boeken en een bundel met gedichten: [De Antichrist - vervloeking van het christendom](#), [Ecce homo - Hoe men wordt wat men is](#), [Nietzsche contra Wagner-Uit de archieven van een psycholoog](#) en *Dionysos-Dithyramben*. Zelf heeft Nietzsche de publicatie van geen van deze boeken meegemaakt; van sommige trok hij het manuscript weer terug van de uitgever. Eigenlijk zijn al deze teksten dus geen 'boeken van Nietzsche' maar onderdeel van zijn 'nagelaten aantekeningen'.

Niettemin behoren zeker de eerste twee tot de meest gelezen (maar waarschijnlijk minst begrepen) boeken van Nietzsche. Ze lijken namelijk een stuk eenduidiger dan ze zijn: *De Antichrist* is echter niet alleen maar een kritiek van het christendom, maar ook een lofrede op zowel Jezus als Dionysos. *Ecce homo* is niet alleen maar een megalomane autobiografie, maar ook een uitdagende 'performance' van een kunstenaar. En de *Dionysos-Dithyramben* zijn niet alleen indrukwekkende gedichten, maar ook een diagnose van het nihilisme van onze tijd. In de cursus gaan we proberen te doen wat Nietzsche van ons vraagt: "leert mij goed lezen".

Programma

Dag 1. Inleiding

Ochtendsessie

09:30 - 10:45 Inleiding-1

Aan de hand van een kort overzicht van Nietzsches leven en werk, gaan we dieper in op de belangrijkste periode van zijn heldere leven, de jaren tussen 1879 en 1889.

11:15 - 12:30 Inleiding-2:

De bio- en bibliografische inleiding wordt afgerond met een blik op het laatste jaar voordat de waanzin hem wegneemt, het jaar waarin de teksten tot stand komen die deze week centraal staan. Wat doet hij, waar verblijft hij, waarover schrijft hij, waarover denkt hij? We zullen aandacht moeten besteden aan de thematiek van het nihilisme.

Middagsessie

15:30 - 17:30 Leren Langzaam Lezen

We besteden aandacht aan de eisen die Nietzsche stelt aan de lezer. Aan de hand van enkele teksten over hoe hij gelezen wil worden, oefenen we in de kunst van het langzame lezen. De meeste teksten over lezen stammen alle uit de tijd na zijn *Aldus sprak Zarathoestra*. Dat boek biedt een interessante achtergrond voor een nadere duiding van Nietzsches eisen aan de lezers.

Dag 2. De Antichrist

Ochtendsessie

09:30 - 10:45 Inleiding

Over de manier waarop het boek tot stand kwam en over een vraag die gesteld moet worden ten aanzien van al de boeken die we deze week zullen lezen: behoren ze niet eerder tot het ongepubliceerde deel van Nietzsches 'nalatenschap'. We zullen ingaan op de geschiedenis van de zogenoemde 'nagelaten aantekeningen', een geschiedenis die nog altijd niet afgesloten is.

11:15 - 12:30 Structuur

De Antichrist blijkt onder alle woede die erin tot uitdrukking komt, een hecht gecomponeerd boek te zijn. Zoals vaak blijkt de structuuraanwijzingen te geven voor hoe het boek gelezen moet worden, wat de lijn is, wat voor argumentatie erin ontwikkeld wordt en waar de nadruk ligt. Op basis van de structuur kunnen we bepalen welke delen van de tekst we samen zullen gaan lezen.

Middagsessie

15:30 - 17:30 Lezen

We gaan een aantal geselecteerde passages uit de *De Antichrist* nauwkeurig lezen

Dag 3. Van De antichrist naar Ecce homo

Ochtendsessie

09:30 - 10:45 Terugblik op De Antichrist

We gebruiken de eerste sessie van de woensdag om de lectuur van *De Antichrist* af te ronden. Misschien willen we nog een paar passages lezen. In ieder geval kijken we of de bespreking en lectuur van het boek onze blik op Nietzsches kritiek van het christendom veranderd hebben.

11:15 - 12:30 Inleiding op Ecce homo

Ook ten aanzien van deze tekst moeten we verkennen wat de implicaties zijn van het feit dat er geen door de auteur geautoriseerde versie van bestaat. Het boek behoort tot een nalatenschap waarmee Nietzsches zus soms merkwaardige dingen heeft gedaan. Pas sinds enkele decennia hebben we een betrouwbare tekst van dit boek. Het (schijnbaar?) autobiografisch karakter van het boek is

aanleiding om in te gaan op andere autobiografieën die Nietzsche schreef, en op het merkwaardige genre van de autobiografie in het algemeen. Zo bereiden we ons voor op de vraag wat Nietzsche met dat genre doet.

Dag 4. Ecce homo lezen

Ochtendsessie

09:30 - 10:45: Voorwoord en motto

Een langzame lectuur van de eerste bladzijden zal aanleiding geven tot een uitwerking van het thema dankbaarheid.

11:15 - 12:30: De auto-recensies

Nietzsche bespreekt de boeken die hij tussen 1872 en 1888 liet verschijnen. Geven ze een adequaat beeld van wat erin staat? Wat interesseert hem aan al die boeken het meest? Wat leren de besprekingen van zijn eerdere boeken ons over de auteur en de aard van het boek dat we nu lezen?

Middagsessie

15:30 - 17:30: Autohagiografie of 'performance'?

We lezen (delen van) de hoofdstukken met die merkwaardige titels als: 'Waarom ik zo wijs ben', 'Waarom ik zo verstandig ben', 'Waarom ik zulke goede boeken schrijf' en 'Waarom ik een noodlot ben'. Is het wel een autobiografie, die we gelezen hebben? We kijken terug op onze lectuur en ontdekken of ons beeld van de autobiografie in het algemeen en van dit boek van Nietzsche in het bijzonder veranderd is.

Dag 5. Dionysos-Dithyramben

Ochtendsessie

09:30 - 10:45: Inleiding: Nietzsches poëzie

Nietzsche schrijft gedichten vanaf zijn kindertijd en blijft dat doen tot op het laatst. Niet verwonderlijk dat zijn poëzie zich ontwikkelt in de loop van die tijd. We kijken kort naar de manier waarop ook in zijn vroegere werken al gedichten verschijnen, en naar de reden waarom *Aldus sprak Zarathoestra* wel als een prozagedicht beschouwd kan worden. Dat alles als een aanloop naar een bespreking van zijn laatste poëzie, zoals gebundeld in de *Dionysos Dithyramben*.

11.15 - 12:30: Poëzie lezen

We zullen een aantal van de gedichten uit de *Dionysos Dithyramben* proberen te lezen, te analyseren en te duiden.

Middagsessie

15:30 - 17:30 Voortzetting van de lectuur en terugblik

We zetten onze lectuur van de dithyramben voort en ter afsluiting kijken we terug op de samenhang van de week: welk verschil werd gemaakt door het onderscheid tussen proza en poëzie? Welk van de drie besproken teksten was

het meest autobiografisch? Wat hebben de gelezen teksten ons geleerd over wat filosofie is, over wie (of wat) Nietzsche is, en uiteindelijk... over wie (of wat) wij zelf zijn?

De teksten

Er worden in deze cursusweek drie teksten centraal gesteld: [De Antichrist](#), [Ecce homo](#) en gedichten uit [Dat alles ben ik](#).

Deelnemers wordt gevraagd **[De Antichrist](#) en [Ecce homo](#) aan te schaffen en zelf mee te nemen**, hetzij in de oorspronkelijke taal, hetzij in vertaling. Teksten zullen gelezen worden in de Nederlandse vertaling en in het Duitse origineel.

Een aantal gedichten uit [Dat alles ben ik](#) - een prachtige Nederlandse vertaling met Duitse tekst erbij van Nietzsches poëzie verschenen bij de Historische Uitgeverij (Groningen) 2023 - worden in een kleine reader ter beschikking gesteld. Het boek is op dit moment uitverkocht, maar verschijnt in 2024 in een tweede druk.

Het wordt aangeraden om ook de Duitse uitgave van Nietzsches gedichten bij Reclam Verlag aan te schaffen. Dit kleine boekje is via Bol.com snel verkrijgbaar voor € 4,04 en wellicht ook in de beter gesorteerde boekhandel: **Friedrich Nietzsche [Gedichte](#)**.

Aanbevolen edities:

Duitse tekst:

Band 6 van de Kritische Studienausgabe, uitgegeven door DTV

Nederlandse vertalingen:

[De Antichrist](#) en [Ecce homo](#) zijn beide verkrijgbaar in de Nietzsche-bibliotheek van de Arbeiderspers.